

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра економіки, права та управління бізнесом

Допущено до захисту

Завідувач кафедри

_____ Н. В. Сментина

“ ____ ” листопада 2019 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня магістра

зі спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»

за магістерською програмою професійного спрямування

«Муніципальна економіка»

на тему: **«ПЛАНУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ**

АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОДИНИЦІ

(НА ПРИКЛАДІ ШАБІВСЬКОЇ ОТГ)»

Виконавець:

студентка ФЕУП

Чебан Марія Валеріївна _____
/підпис/

Науковий керівник:

д.е.н, професор

Сментина Наталія Валентинівна _____
/підпис/

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПЛАНУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОДИНИЦІ.....	6
1.1. Реформа територіальної організації влади та формування об'єднаних територіальних громад.....	6
1.2. Необхідність та сутність планування соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальної одиниці.....	14
1.3. Форми планування соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальної одиниці.....	20
РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗРОБКИ ПРОГРАМ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ОДИНИЦЬ.....	25
2.1. Організаційно-методичні основи розробки програми розвитку ОТГ.....	25
2.2. Профіль Шабівської ОТГ як складова аналітичної оцінки громади.....	32
2.3. SWOT-аналіз діяльності Шабівської ОТГ.....	47
РОЗДІЛ 3. РОЗРОБКА ПРОГРАМИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ШАБІВСЬКОЇ ОБ'ЄДНАНОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ.....	53
3.1. Організація процесу розробки програми соціально-економічного розвитку Шабівської ОТГ.....	53
3.2. Цілі та пріоритети розвитку Шабівської об'єднаної територіальної громади.....	57
3.3. Фінансове забезпечення та механізми реалізації програми соціально-економічного розвитку ОТГ.....	69
ВИСНОВКИ.....	76
Список використаних джерел.....	80
Додатки.....	87

ВСТУП

Актуальність теми. Наш світ безперервно змінюється внаслідок творчої та економічної діяльності як окремих людей, так і малих та великих груп, які складають людську спільноту. Цей процес неперервних змін у науковій літературі прийнято називати розвитком та розуміти під ним поступове вдосконалення технологічних і соціальних (технологічні інновації є стимулом для соціальних інновацій) платформ, що визначають уклад життя людей.

Реформування економіки України актуалізує дослідження проблематики забезпечення зростання на місцевому рівні, підґрунтя якого формують дії суб'єктів господарювання, спрямовані на активізацію місцевого економічного розвитку та отримання позитивного соціально-економічного ефекту. У витоках процесу забезпечення зростання на місцевому рівні лежить питання планування, що допомагає проаналізувати ресурсний потенціал в усіх його різновидах, визначити базові проблемами, головні пріоритети, на які найближчим часом мають спрямовуватися зусилля керівних структур. Окрім цього, планування дозволяє визначити можливості місцевих бюджетів фінансувати реалізацію запланованих стратегічних завдань, а у випадку їх обмеженості вдаватися до пошуку альтернативних бюджетним джерел фінансування.

Для цього потрібен розвиток – прогнозований та вмотивований. Потрібне планування розвитку та простору. І цей процес не зупинити, потрібно йти вперед і вчитися під час руху.

Викладене зумовлює необхідність докладно вивчити теоретичні аспекти перспективного планування соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальної одиниці.

Теоретичні положення планування соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць відображено в працях таких дослідників, як: В. Геєць, В. Бабаєв, С. Рогачов, Н. Сментина та ін.

Метою дослідження є теоретичні, методичні та прикладні аспекти планування соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць.

Завдання дослідження:

1. Дослідити реформу територіальної організації влади та формування об'єднаних територіальних громад.
2. Розкрити сутність планування соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальної одиниці.
3. Розглянути форми планування соціально-економічного розвитку громади.
4. Визначити організаційно-методичні основи розробки програми розвитку громади.
5. Проаналізувати профіль об'єднаної громади як складову аналітичної оцінки ОТГ.
6. Провести SWOT-аналіз діяльності Шабівської об'єднаної територіальної громади.
7. Описати організацію процесу розробки програм соціально-економічного розвитку громади.
8. Визначити цілі та пріоритети розвитку Шабівської об'єднаної територіальної громади.
9. Обґрунтувати фінансове забезпечення та механізми реалізації програми соціально-економічного розвитку громади.

Об'єктом дослідження є процес створення програми соціально-економічного розвитку Шабівської об'єднаної громади.

Предметом дослідження – сукупність теоретичних та прикладних аспектів процесу формування програми соціально-економічного розвитку громади.

Методами дослідження. В процесі дослідження використовувались наступні методи: методи теоретичного узагальнення (аналіз і синтез, індукція і дедукція) – для дослідження теоретичних аспектів процесу планування

соціально-економічного розвитку громади; групування та узагальнення – для формування висновків за результатами досліджень; економіко-статистичні – для оцінювання Шабської ОТГ за складовими профілю громади; маркетингові – для розроблення SWOT-аналізу; графічні та табличні – для наочного представлення результатів дослідження; експертної діагностики – для проведення аналізу конкурентів та прогнозування показників соціально-економічного розвитку громади.

Інформаційною базою дослідження слугували наукові публікації з питань реалізації концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади, а також планування соціально-економічного розвитку об'єднаних громад в умовах децентралізації, нормативно-правові акти, які регламентують питання розвитку добровільно об'єднаних територіальних громад та методичні рекомендації щодо формування і реалізації прогнозних та програмних документів соціально-економічного розвитку об'єднаної територіальної громади, матеріали наукових конференцій, аналітичні матеріали відповідних державних органів, дані офіційних статистичних збірників, інформаційні матеріали Шабівської об'єднаної громади.

Публікації. За результатами виконання кваліфікаційної роботи магістра опубліковано статтю на тему «Соціально-економічний аналіз Шабівської ОТГ: поточний стан, проблеми та пріоритети», яка опублікована у виданні «Науковий студентський вісник» факультету економіки та управління підприємництвом».

ВИСНОВКИ

Результати проведеного дослідження дозволяють зробити такі висновки:

1. Реформа децентралізації передбачає конкретні кроки щодо підвищення якості життя в громадах, вона має чіткі рамки і концептуальне наповнення. Досягненнями реформи є поліпшення структури управління, зменшення рівня потенційної політичної корупції завдяки прямим міжбюджетним відносинам між центром і громадами, активізація членів громади (розвиток бізнесу, місцевих ініціатив тощо).

Основне завдання реформи – створити умови для розвитку громад та наблизити послуги до людей шляхом формування заможних громад, передачі більшої частини повноважень на базовий рівень управління та чіткого розмежування функцій між рівнями управління, а також гарантувати належне ресурсне забезпечення місцевого самоврядування.

2. Об'єднані територіальні громади сьогодні вступають в новий етап свого життя. Вони отримали повноваження, ресурси власні та ресурси зовнішні. Наразі громади є відповідальними перед своїми мешканцями за формування комфортного та безпечного середовища проживання. Для цього потрібен прогнозований та вмотивований розвиток. Потрібне планування розвитку та планування простору.

Правильно побудований процес стратегічного планування консолідує актив громади, його публічність створює довіру до процесу і формує віру у позитивний результат, в процесі роботи з'являються ідеї, які можуть трансформуватись у проекти розвитку та виявляються люди, які можуть стати донорами кадрів для громади.

3. Базовими документами у плануванні соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальної одиниці є стратегія розвитку та план або програма соціально-економічного розвитку територіальної громади.

4. Для того, щоб планувати щось на майбутнє, слід оцінити свій потенціал та можливості. Це стосується і програми розвитку громади. Перш ніж будувати програму, слід провести детальну діагностику поточного стану територіальної громади. Йдеться про комплексне і багатостороннє дослідження стану території, вивчення потенціалу громади, аналіз можливостей середовища, готовності головних гравців місцевого ринку до активної та узгодженої поведінки у формуванні та використанні місцевих конкурентних переваг.

Ефективне планування має спиратися на відповідну методологію, що являє собою сукупність правил та вимог, які висуваються до суб'єктів планування у процесі передбачення майбутнього соціально-економічного розвитку громади та втілюються у систему певних принципів, формуючи логічну послідовність відпрацювання процедур цього процесу.

У таких умовах місцева влада повинна глибоко розуміти особливості динаміки місцевого економічного розвитку, володіти необхідними знаннями, інформацією, навичками та досвідом, щоб забезпечити більшу конкурентоспроможність своєї громади у складному світі нових реалій.

5. Діагностика поточного стану території повинна базуватися на комплексному підході і включати, щонайменше, три види дослідження: базовий аналіз статистичних показників стану громади, соціологічний аналіз, стратегічний аналіз.

Аналізуючи Шабівську об'єднану територіальну громаду визначили, що громада розташована у південно-західній частині Одеської області, її загальна площа 580,9 км², до складу громади увійшли 11 населених пунктів, загальна чисельність населення складає 15517 осіб, з них працездатного віку – 8725 осіб. На території Шабівської ОТГ знаходяться 9 промислових підприємств, 11 сільськогосподарських підприємств та 50 торговельних об'єктів. Загальний обсяг бюджету у 2018р. - 139908,500 тис грн, включаючи субвенції з державного бюджету. Доходи бюджету на одного мешканця складає 4198,1 грн.

6. За результатами SWOT-аналізу Шабівської ОТГ можна стверджувати, що найбільшими перевагами громади є унікальні кліматичні можливості,

традиції виноградарства та садівництва, розташування торгової марки «Шабо» на її території, зручне транспортне сполучення із потужними портами.

7. Аналіз соціально-економічного стану Шабівської об'єднаної територіальної громади дозволив виділити низку проблем, які необхідно вирішити з метою створення умов для динамічного, збалансованого розвитку об'єднаної територіальної громади шляхом забезпечення соціальної та економічної єдності, активізації економічної діяльності, зростання добробуту населення. Необхідність їх вирішення зумовила потребу розроблення програми соціально-економічного розвитку Шабівської об'єднаної територіальної громади на 2020-2022 роки.

8. Стратегічна мета програми соціально-економічного розвитку громади – створення умов для динамічного, збалансованого розвитку Шабівської об'єднаної територіальної громади, забезпечення соціальної та економічної єдності, створення необхідних умов для планомірного і послідовного наближення рівня життя мешканців громади до європейських стандартів за рахунок збалансованого використання внутрішнього і зовнішнього потенціалу та збереження унікальних духовних і культурних традицій.

Основними пріоритетами соціально-економічного розвитку громади визначені: забезпечення розвитку економіки; підвищення соціальних стандартів життя населення; створення комфортного, безпечного життєвого простору та підвищення ефективної системи управління громади. В межах пріоритетів визначені цілі та завдання.

9. На забезпечення реалізації завдань та заходів програми соціально-економічного розвитку необхідно інвестувати 32 111,451 тис. грн. Джерелами фінансування завдань та заходів програми, перспективних програми та проектів розвитку Шабівської об'єднаної територіальної громади на віддалену перспективу слугуватимуть кошти державного бюджету (субвенції з державного бюджету об'єднаним територіальним громадам на розвиток інфраструктури) та власні кошти бюджету об'єднаної територіальної громади.

Успішна реалізація програми дасть змогу забезпечити створення сприятливих умов для розвитку підприємництва та налагодження державно-приватного партнерства, розширення інфраструктури підтримки бізнесу, підвищення стандартів життя населення шляхом зростання рівня зайнятості, поліпшення якості та доступності освіти і медичного обслуговування, стабільність соціального захисту громадян, розвиток фізкультури і спорту. Всі заходи програми направлені на створення комфортного для проживання середовища шляхом покращання екологічного стану та збалансованого використання природних ресурсів.

В результаті реалізації програми планується зростання показників соціально-економічного розвитку Шабівської громади, а саме: кількості суб'єктів туристичної діяльності на 7,7%; кількості туристів, що скористалися послугами на 28,3%; дохід від надання туристичних послуг на 30,6%; кількості фізичних осіб-підприємців на 33,3%; кількості створених нових робочих місць на 76,9% та ін.

Список використаних джерел

1. Децентралізація в Україні: Досягнення, надії і побоювання: Український незалежний центр політичних досліджень. 2017. – 28 с. URL: https://www.internationalalert.org/sites/default/files/Ukraine_Decentralisation_UK_2017.pdf (дата звернення: 10.08.2019).
2. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 03.10.2019 № 164-IX. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 10.08.2019).
3. Про місцеві державні адміністрації Закон України від 03.10.2019. № 155-IX. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14> (дата звернення: 10.08.2019).
4. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. № 333-р. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80> (дата звернення: 12.08.2019).
5. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 05.02.2015 р., № 157-VIII. Верховна Рада України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/157-19>. (дата звернення: 12.08.2019).
6. Нікончук А. М. Теоретичні засади децентралізації влади в процесі розвитку місцевого самоврядування в Україні: Вісник Право і безпека. – 2014. – Вип. № 5. С. 30 – 34.
7. Про першочергові заходи з розвитку місцевого самоврядування в Україні на 2017 рік : Указ Президента України від 07.12.2016 р. № 545/2016. Офіційний портал Верховної Ради України URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/545/2016>. (дата звернення: 12.08.2019).
8. Про співробітництво територіальних громад: Закон України від 24. 07. 2014, № 34, ст.1167. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18>. (дата звернення: 12.08.2019).

9. Об'єднання громад.// Децентралізація влади: веб-сайт. URL: <https://decentralization.gov.ua/about> (дата звернення: 12.08.2019).

10. Деякі питання реалізації Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 22 вересня 2016 р. № 688-р. Урядовий портал. URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/ru/cardnpd?docid=249350402>. (дата звернення: 15.08.2019).

11. Моделювання соціально-економічного розвитку мезосистем в умовах децентралізації: монографія / Н. В. Сментина, А. І. Ковальов, А. З. Підгорний, В. А. Карпов, Т. С. Корольова, Т. В. Павлова, К. В. Вітковська. Київ: ФОП Гуляєва В.М., 2019. 272 с.

12. Нездойминого О.Є. Особливості формування бюджету територіальної громади. Вісник ЖНАЕУ. 2017. № 11. С. 443 – 449.

13. Моніторинг процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування станом на 10 жовтня 2019 р.: веб-сайт. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/11011> (дата звернення: 12.08.2019).

14. Стратегічне планування розвитку об'єднаної територіальної громади / Берданова О. В., Вакуленко В. М., Валентюк І. В., Ткачук А. Ф. навч. посіб. – Київ : ДІА, 2017. 121 с.

15. Біла С. О., Шевченко О. В., Кушнір М. О. Стимулювання економічного зростання на місцевому рівні: аналітична доповідь Київ.: НІСД, 2013. 54 с.

16. Шульц С. Л. Розвиток соціальної сфери територіальних громад в умовах адміністративно фінансової децентралізації: монографія. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України», 2018. 140 с.

17. Назарова М. І. Стратегічне планування соціально-економічного розвитку регіону. Економічна наука. 2018. №2. С. 43-48.

18. Костьов'ят Г. І. Соціально-економічний розвиток країни в умовах децентралізації. Науковий вісник Ужгородського університету. 2016. – Випуск 1 (47). Т. 2. С. 95-98.

19. Мід М. Значення місцевого економічного розвитку для територіальних громад. Місцевий економічний розвиток: основи та перспективи розвитку в Україні:зб. Матеріалів доп. учасн. VII Українського муніципального форуму. м. Одеса. 2016. С. 6-7.

20. Ткачук А.Ф. Від перспективного плану до стратегії розвитку громади (через призму досвіду об'єднаних територіальних громад Хмельниччини). Київ: ЮСТОН, 2018. 76 с.

21. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо формування і реалізації прогнозних та програмних документів соціально-економічного розвитку об'єднаної територіальної громади: Наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 30.03.2016 № 75. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0075858-16> (дата звернення: 22.08.2019).

22. Про засади державної регіональної політики: Закон України від 05.02.2015р. № 156-VIII р. // Верховна Рада України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/156-19>. (дата звернення: 25.08.2019).

23. Про затвердження Порядку розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених регіональних стратегій і планів заходів: Постанова Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2015 року № 932. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/932-2015-%D0%BF> (дата звернення: 25.08.2019).

24. Сментина Н. В. Стратегічне планування на рівні добровільно об'єднаних територіальних громад. Економічні інновації: збірник наукових праць. 2017. Вип. 64. С. 287-292.

25. Шаров П.В., Бородін Є. І., Гончарук Н. Т. Управління стратегічним розвитком об'єднаних територіальних громад: інноваційні підходи та інструменти: монографія Дніпро: ДРІДУ НАДУ. 2016. 276 с.

26. Сментина Н. В. Стратегічне планування соціально-економічного розвитку на мезорівні: теорія, методологія, практика: монографія. Одеса: ОНЕУ Атлант, 2015. 365 с.

27. Сментина Н. В. Організація стратегічного планування в Україні на мезорівні: виклики сучасності. Вісник соціально-економічних досліджень. Одеський національний економічний університет. 2016. – № 61 (2).С. 1-7. URL: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/handle/123456789/5583> (дата звернення: 9.09.2019).

28. Ткачук А .Ф. Стратегічне планування у громаді: навчальний модуль Київ: ІКЦ «Легальний статус», 2016. 96 с.

29. Сментина Н. В. Особливості методології стратегічного планування в системі державного управління соціально-економічним розвитком територій. Вісник Сумського державного університету. Сер. Економіка. 2013. Вип. 4. С. 67-80.

30. Методологія стратегічного планування розвитку об'єднаних територіальних громад в Україні: веб-сайт. URL: https://surdp.eu/uploads/files/SP_OTG_Methodology_UA.pdf (дата звернення: 10.09.2019).

31. Берданова О.О., Вакуленко В. Р. Стратегічне планування місцевого розвитку: практичний посібник Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні. DESPRO. Київ: «Софія-А», 2014. 88 с.

32. Зверяков М.І., Ковальов А.І., Сментина Н.В. Стратегічне планування збалансованого розвитку територіальних соціально-економічних систем в умовах децентралізації: монографія. Одеса: ОНЕУ, 2017. 175 с.

33. Костьов`ят Г. І. Соціально-економічний розвиток країни в умовах децентралізації. Вісник Ужгородського університету. Серія Економіка. 2016 – Випуск 1 (47). Т. 2. С. 95-98.

34. Сментина Н. В. Оцінка рівня соціально-економічного розвитку регіонів за результатами реалізації стратегічних планів. Вісник Одеського національного університету імені І.І. Мечникова. Серія: економіка. 2014. Том 19. Випуск 3/1. С. 233-237.

35. Бабаєв В.М. Регулювання соціально-економічного розвитку регіону з урахуванням впливу агломераційних процесів: Харків, 2015. 276 с.

36. Посібник з моніторингу та оцінювання програм регіонального розвитку. Лендшел М.Р. Винницький Б.В., Ратейчак Т.Ю., Санжаровський І.А.. Київ: КІС., 2014. 80 с.

37. Васильченко Г.А., Парасюк І.С., Єременко Н.В. Планування розвитку територіальних громад: навчальний посібник для посадових осіб місцевого самоврядування. Київ: Асоціація міст України, 2015. 256 с.

38. Офіційний сайт Шабівської об'єднаної територіальної громади: веб-сайт. URL: <http://shabivska.gromada.org.ua/> (дата звернення: 17.09.2019).

39. Державний комітет статистики України: веб-сайт. URL: www.ukrstat.gov.ua (дата звернення: 17.09.2019).

40. Соціально-економічне становище регіону" (по кожному регіону окремо). Статистичний бюлетень: веб-сайт. URL: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publ2_u.htm (дата звернення: 17.09.2019).

41. Співак С.М., Синькевич Н.І. Організаційно-економічний механізм підвищення конкурентоспроможності підприємства в умовах об'єднань територіальних громад Східна Європа: Економіка, бізнес та управління підприємствами. 2017. Випуск 2 (07). С. 140-143

42. Моделі і методи соціально-економічного прогнозування : підручник/ В.М. Геєць, Т.С. Клебанова, О.І. Черняк, В.В. Іванов, Н.А. Дубровіна, А.В. Ставицький. Харків: ВД" ІНЖЕК, 2005. 396 с.

43. Бриль М.Д., Врублевський О.В., Данчева О.Г. Успішна територіальна громада: будуємо разом. Харків: Видавничий будинок Фактор, 2018. 128 с. URL: <http://despro.org.ua/library/publication/UspishnaTerytorialnaHromada2018.pdf> (дата звернення: 26.09.2019).

44. Європейські стратегії для місцевих громад України та Молдови: досвід країн Вишеградської четвірки: методичний посібник / Р. Шарлея, А. В. Кавунець, О. М. Безпалько, М. Москалу, А. І. Ланова. Київ: ДОН, 2018. 76 с.

45. Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад: Постанова Кабінету Міністрів України від 8 квітня 2015 р. № 214. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-%D0%BF> (дата звернення: 30.09.2019).

46. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України: Закони України від 23.03.2000 р. № 1602-III // Відомості ВРУ. – 2000. - №25. ст.195.

47. Про розроблення прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку та складання проектів Бюджетної декларації та державного бюджету: Постанова Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2003 р. № 621. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/621-2003-%D0%BF> (дата звернення: 3.10.2019).

48. Про Національний план дій з відновлюваної енергетики на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 р. № 902-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/902-2014-%D1%80> (дата звернення: 4.10.2019).

49. Про Рекомендації парламентських слухань на тему: "Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів": Постанова Верховної Ради від 21.10.2010 № 2632-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2632-17> (дата звернення: 4.10.2019).

50. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року: Постанова Кабінету міністрів України від 06.08.2014 р. №385 // Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3852014-%D0%BF>. (дата звернення: 4.10.2019).

51. Про схвалення Прогнозу економічного і соціального розвитку України на 2019-2021 роки Постанова Кабінету міністрів України від 11 липня 2018 р. № 546. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/546-2018-%D0%BF>. (дата звернення: 5.10.2019).

52. Про затвердження Стратегії економічного та соціального розвитку Одеської області до 2020 року: Рішення обласної ради від 21.12.2017 № 576.

53. Про затвердження Стратегічного плану розвитку Шабівської об'єднаної територіальної громади на 2019-2030 роки: Рішення сільської ради від 30.06.2019 року № 1\849-VII.

54. Диха М. В. Цілі та пріоритети соціально-економічних реформ в Україні з урахуванням поточної економічної ситуації. Економіка та управління національним господарством. Проблеми економіки. 2013. Вип. 3. С. 63-69